

ALTERITATE ȘI MODELE IDENTITARE ÎN REFORMA CURRICULARĂ

Otherness and Identitary Models in Curricular Reform

Associate Prof. Dr. Rodica ILIE, Universitatea Transilvania, Brașov
Anca BUTA, Secondary School, no 12, Brașov

Abstract

Suite aux approches de M. Halbwachs, J. Kristeva, T.Todorov, P. Ricoeur, J.Baudrillard et M.Guillaume, nous reprendrons dans cette étude les problèmes de l'altérité, de l'identité et du patrimoine culturel multi-ethnique, de la perspective appliquée propre à la sociologie culturelle, à la philosophie postmoderne et aux théories de l'éducation. Notre essai de comprendre l'altérité non seulement par la réduction à l'autre, par l'acceptation du différent et des différences s'est contournée par la concrétisation de quelques objectifs d'une recherche sur terrain effectuée en 2007: identification des éléments du patrimoine moral et symbolique, des structures axiologiques présentes au niveau de la communauté multi-ethnique envisagée; restauration de certains modèles identitaires, de certaines expériences historiques, sociales, morales, de certaines représentations culturelles, symboliques de l'altérité et de la conscience communautaire; identification des mécanismes de la mémoire collective concernant la connaissance des propres valeurs morales et leur identification par les autres; possibilités de valorisation éducationnelle des données obtenues dans la recherche sur terrain par la remise en question du curriculum littéraire et société, arts etc., par l'élaboration de cours optionnels, de matériaux didactiques et d'instruments pour une approche interdisciplinaire et interactive qui conduise à la pratique du dialogue culturel et de la communication ouverte comme production de sens, comme générateur de signification dans l'éducation permanente.

Keywords : otherness, identity, curriculum, reform, communitary consciousness

1. Probleme teoretico-filosofice. Aspecte ale alterității. Altul – Celălalt.

Jean Baudrillard și Marc Guillaume în dialogurile susținute între anii 1990-1991 dezbat problemele alterității în contextul actual, postmodern. În ciuda binecunoscutelor trăsături ale toleranței, pluralismului, etc societății postmoderne, Marc Guillaume subliniază faptul că *altul* se opune *celuilalt*, chiar dacă există tendința de asimilare, de reducere a diversității. Tocmai de aceea, „*alteritatea radicală*” a străinului, marginalului, imigrantului se convertește într-un proces reductiv în esență, care, la nivel de rezistență culturală, face ca majoritatea alterității să anexeze identitățile particulare, «altele», minoritare, ale celor din afara grupului / societății dominante.

Procesul de contaminare, conexare și confundare este explicat de Guillaume în următorii termeni: „(...) în fiecare altul (*autre*) există Celălalt (*autrui*) – ceea ce nu este eu, ceea ce este diferit de mine, dar pe care-l pot înțelege, chiar asimila – și există de asemenea o alteritate radicală, inasimilabilă, incomprehensibilă și chiar inimaginabilă. Iar gândirea occidentală nu încetează să-l ia pe altul drept Celălalt (*autrui*) și să-l reducă pe altul la Celălalt (*autrui*). A-l reduce pe altul la Celălalt (*autrui*) e o tentație cu atât mai dificil de evitat cu cât alteritatea radicală constituie mereu o provocare și cu cât e mai hărăzită astfel reducerii și uitării în analiză, în memorie, în istorie” (*idem*. p.7).

Dacă eforturile generale făcute în regimurile totalitare (nazism, comunism) au dus la nivelarea alterității, a diversității prin uniformizarea comportamentelor, a valorilor morale și

simbolice, în contextul actual se impune să înțelegem cum s-au perpetuat, cum s-au dezvoltat ori s-au stereotipizat reprezentările multietnice la nivelul comunității multiculturale. La nivel concret, transformarea *altului* în *celălalt* s-a produs, ca în majoritatea cazurilor, prin aplicarea ideologiei comuniste, conform căreia unul este egal cu toții, iar identitatea este a colectivității, nu a personalității, a majorității, nu a individualității sau a minoritarilor. Așa s-a ajuns ca reducerea alterității să fie „una din mizele revoluției înseși, iar Altul [să devină în consecință] dușman al poporului dacă refuză transformarea în Celălalt ca Seamăn ori, pe înțelesul acelor vremuri, Tovarăș”. (Ciprian Mihali, notele trad, p. 10-11). De aceea, integrarea sociologiei microgrupurilor, (a identității etnice în dinamica culturii majoritarilor), în abordările didactice actuale se impune ca o formă de cunoaștere profundă a valorilor diversității și ca o posibilitate reală de adecvare la dialog și coparticipare în educația permanentă.

Când se vorbește de *altul*, dicționarele și studiile de specialitate franceze și cele autohtone fac distincția de *celălalt*, *altului* alăturându-i-se alteritatea, iar *celuilalt* altruismul. „Alter din rădăcina alterității vizează prin urmare nu doar un altul (alt om, cel mai adesea), ci tot ce ține de diferență: *alterarea*, ca trecere dintr-o stare în alta, și de obicei dintr-o stare «bună» într-o stare «rea» (mergând, într-un sens până la falsificare), *alternarea*, ca schimbare succesivă între două sau mai multe stări (cu familia sa: altern, alternativă, alternanță, alternator, alternativ), termeni trimitând la jocul de reglare sau dereglare al diferenței” (*idem.*, p.11). Din această perspectivă, alteritatea se va defini – în termenii lui Ciprian Mihali – ca „ceea ce se opune identității, stabilității, ca deziderate ale metafizicii europene”, pe când diferența va fi mereu „diferența în raport cu o identitate dată sau între identități opuse” (*ibid.*).

Mai mult, aceste delimitări merg de la accepțiunile conceptelor în câmpul filosofiei, psihologiei sociale și al sociologiei indivizilor și a grupurilor până la semnificațiile etice și morale: *altruismul*, trăsătura determinată de realitatea acceptării celuiilalt ca altul, ca diferit, este înțeles ca „valoarea morală ce ar trebui să permită scurtarea, chiar anularea, distanței dintre Eu și Altul”, chiar dacă, nici altruismul nu este gratuit, inocent, după cum preciza Nietzsche.

Efortul actual în științele educației, care trebuie să se deschidă reformei curriculare și în acest sens, este de a asigura posibilitatea coerentă și structurată a trecerii de la *Autre* la *Autru* pentru a genera în societatea globală modele identitare de prestigiu, dar în același timp modele general-umane și valorile lor aferente, susținând noțiuni ce par, din păcate, învechite, noțiuni precum Umanitate, Dialog, Bine, Adevăr, Frumos.

Filosofia alterității și a diversității, problematica lor complexă și, în același timp, ambiguă se rezumă foarte plastic de Ciprian Mihali: „Altul, nici prea departe pentru a-mi scăpa din ochi, riscând să devină periculos, nici topindu-se în mine și riscând eu însumi atunci să mă pierd în el, prin el, trebuie să fie doar Aproape, Asemenea mie, Aproapele și Seamănul meu. Iar după ce această distanță este reglată, voi / vom veghea și voi / vom milita pentru respectul dreptului la diferență, un drept (...) care nu apare decât în momentul în care orice diferență a fost domesticită și preluată în sistemul Aceluiași” (*idem.* p. 11-12). Dincolo de privirea uneori ironică, diplomația asigurării identității celuiilalt în cultura majoritară este și rămâne încă problemă de soluționat, nu doar la nivelul comunităților și a națiunilor mici, ci mai ales la nivelul gândirii europene și, de ce nu, mondiale. Cunoașterea și acceptarea celuiilalt nu se bazează doar pe procese intelectuale de suprafață, pe negocieri și acțiuni

politice, ci mai ales pe o educație permanentă susținută de strategii, de (inter)acțiuni multiculturale de coparticipare și înțelegere profundă.

2. Problematika identității. Identitate, referenți identitari, dimensiuni de analiză a identității. Noțiunea de identitate are multe accepțiuni, fiind folosită atât în limbajul comun, cât și în vocabularul psihologiei, psihanalizei, filosofiei și sociologiei. Alex Mucchielli, abordând problematica identității, aprecia că „în științele umane, noțiunea de identitate apare ca un concept global utilizat din ce în ce mai des, dar cu accepțiuni foarte diferite” (*apud.* M. Pascaru, 2003). Dacă unele dicționare de sociologie ignoră definirea acestei noțiuni, altele o echivalează cu termeni precum „identitate colectivă”, „identificare”.

În sociologie, problema identității a generat o literatură bogată, împărțită în două grupări: una optimistă și alta pesimistă. Prima este cea care înțelege lumea modernă ca un câmp de posibilități variate de alegere și de identificare cu mai multe identități: „Au crescut șansele oamenilor de a se autorealiza, respectiv de a descoperi un Sine interior neimpus în mod artificial de tradiție, cultură sau religie și de a se angaja în căutarea unei mai mari individualități, înțelegeri de sine, flexibilități sau diferențe”(Gordon Marshall, 2003). Pe de altă parte, din perspectiva pesimiștilor, societatea de masă creează o situație alienantă, sociologii subliniind tendința constantă de secvențializare, de fragmentare a subiectului, de risipire în multiplicitate. Așa cum se precizează în paginile articolului consacrat delimitărilor conceptuale din Dicționarul de Sociologie coordonat de Gordon Marshall „nu există un concept clar al identității în sociologia modernă. Adesea acesta se folosește într-o accepțiune vagă pentru a desemna conștiința de sine a cuiva sau ideile și sentimentele legate de propria persoană (...)”. Ceea ce este general acceptat este faptul că identitatea se formează procesual, prin socializare și prin asimilarea de roluri sociale grație cărora are loc integrarea individului în comunitate. Unii specialiști explică identitatea tocmai prin elementele care conduc la procesul de socializare.

În sensul definirii unor clase de identitate potențiale cărora individul le aparține, dar care devin manifeste în interacțiunile sociale în anumite contexte, Petru Iluț apreciază că există *identități multiple* și *identități situaționale*: „În jocul interacțional cu ceilalți și cu situațiile în general, din acest potențial de identități multiple, actorul social aduce în față identitatea pe care o consideră potrivită în a obține rezultatul dorit, fenomen ce s-ar putea numi identitate situațională, deosebit de cel numit în literatura de specialitate al situații de identitate” (Petru Iluț, 2000).

Identitatea se reflectă atât în plan individual, cât și colectiv. *Identitatea individuală* apare ca rezultat al autonomiei individului în proiectarea propriei sale existențe în societate, în ciuda faptului că aceasta din urmă încearcă să condiționeze indivizii. Întotdeauna rămâne însă o zonă în identitatea indivizilor care exprimă individualitatea, autonomia față de social. Individualitatea se afirmă prin opoziție la comunalitate, dar nu și prin opoziție cu socialitatea, deoarece afirmarea sa depinde de contextul social. *Identitatea socială* se realizează ca urmare a socializării individului și a încadrării acestuia în tipul identitar social, prin conformarea la modelele de mentalitate și de comportament dezirabile social. În acest caz se vorbește despre o *identitate normativă* care conține ceea ce trebuie să fie individul și nu neapărat ceea ce este.

Fie în cazul individului, al grupului sau al comunității sau al altei entități sociale, din punct de vedere al conținutului identitatea poate să fie analizată în funcție de trei dimensiuni:

cognitivă, afectivă și evaluativă. Dimensiunea cognitivă vizează setul de enunțuri, cogniții, atribute având ca obiect subiectul identitar. Așa cum subliniază Dan Jurcan, „În componenta ei subiectivă, identitatea conține atributele, cognițiile formulate de către subiectul însuși și interpretările pe care le dă enunțurilor formulate de alții cu privire la sine iar, în componenta ei publică, identitatea cuprinde doar enunțurile altora cu privire la subiectul identitar” (2005). Pentru a defini identitatea este necesar să urmărim sistemul de referenți prin care indivizii sau grupurile se pot defini pe sine și îi pot defini pe alții în spațiul social. Referenții identitari, pe care s-a focalizat cercetarea noastră de teren, au fost următorii: sistemele de valori și conduite specifice (trăsături, motivații, interese, atitudini), în ceea ce privește *identitatea individuală*. În ceea ce privește *identitatea socială a eului*, referenții au fost: percepția identității în fața altora (stereotipuri, opiniile altora cu privire la subiect); afiliații și apartenențe cunoscute (grup de prieteni, cluburi și asociații); simboluri și semne exterioare (tot ce semnifică un loc în ierarhia socială). În *privința reprezentării identității grupului*, ne-a interesat cu precădere:

1. Istoria grupului rezultată din povestiri, relatări, scrieri, tradiții, fapte colective sau individuale, imaginea dată de „eroi”, evenimente, istoria relatată de vecini.
2. Organizarea socială: definirea și impunerea regulilor, luarea deciziilor, tipul de participare colectivă, sisteme de apreciere, recompensă și pedeapsă, rețelele de circulație a informației, stiluri de putere, sistemul de roluri, cooperarea și conflictul, ierarhizarea, leadership.
3. Mentalitatea (cadrele atitudinale și normele de comportament, modelele și contramodelurile, reprezentările colective, sistemul de opinii și credințe, aprecierea subiectivă a potențialităților proprii. (cf teoriei lui Alex Mucchielli, *apud* Dan Jurcan, 2005)

În relație directă cu acești referenți identitari, actorul social (individ, grup sau comunitate) își formează imaginea de sine, ca reprezentare care ilustrează dimensiunea cognitivă a identității și care cuprinde atât rezultatul autopercepției, cât și al percepției altora cu privire la subiect.

Dimensiunea afectivă a identității privește existența unui sentiment complex al identității, prezent atât la nivel individual, cât și la nivel colectiv. În studiul său despre identitate, Alex Mucchielli consideră că sentimentul identității se poate analiza pe următoarele componente: *sentimentul de a fi material*, *sentimentul de apartenență*, *sentimentul unității și coerenței* (derivă din nevoia de consistență identitară prin păstrarea aceluiași constante identitare în raport cu propria percepție dar și cu percepția celorlalți.), *sentimentul continuității temporale*, *sentimentul diferenței* (legat de cel al apartenenței și exprimă nevoia de individualizare, de cunoaștere a subiectului prin raportarea prin diferență specifică la ceilalți și nu prin comunalitate), *sentimentul de autonomie*, *sentimentul de încredere* și *sentimentul valorii* (răspunde nevoii de recunoaștere și aprobare socială).

Dimensiunea evaluativă a identității este dependentă de conformare și diferențiere, cele două etape fiind esențiale în formarea identității. În prima etapă, a conformării, subiectul caută, prin acțiunile sale, să obțină aprecierea celorlalți în vederea acceptării și a integrării sale în entitatea socială vizată. Dobândind identitatea comunitară, individul va ajunge să se confunde cu masa anonimă și va resimți, ca urmare, nevoia de diferențiere. În acest caz acțiunile sale vor urmări atât obținerea aprobării și a recunoașterii celorlalți pentru păstrarea calității de membru al comunității respective, cât și obținerea recunoașterii ca entitate diferită, ireductibilă la ceilalți. Dimensiunea evaluativă a identității este legată de conturarea stimei de

sine ca urmare a procesului de evaluare a performanțelor propriilor acțiuni în raport cu criteriile referențiale și a comparării imaginii de sine cu imaginea ideală. „Stima de sine este profund legată de raportul dintre sinele autoperceput - conceptul de sine - și sinele ideal (sau dorit), adică modul în care am vrea să arate, sub multe aspecte, persoana noastră ”(P. Iluț, 2001). Procesul de evaluare implică acțiunea de comparare socială care se realizează în funcție de referenții identitari luați în considerare. În funcție de rezultatul obținut, individul va experimenta fie identitatea socială pozitivă (adică identitatea socială a grupului de apartenență), fie identitatea socială negativă resimțită ca o stare de conflict. Această stare poate fi depășită prin alegerea altor dimensiuni, altor referenți identitari sau a altui grup de comparație sau prin disocierea individului de grupul de apartenență.

3. Definirea problemei. Imaginarul cultural românesc s-a structurat prin coabitarea mai multor grupuri etnice, printre care cele mai reprezentative au fost sașii, românii și maghiarii. Raporturile dintre aceste etnii au determinat o complexitate culturală care a modelat mentalitatea, au influențat codurile și normele de comportament, sistemul de credințe și opinii, atitudinile față de evenimente ale comunității, față de experiența civică, față de modele și contramodelle. Studiarea patrimoniului moral și simbolic presupune dialogul între trecut și prezent, între istorie și contemporaneitate. În prim-planul acestei cercetări stă problema identității și a alterității grupurilor umane, a profilului cultural-etic, comunitar sau etnic. Așa cum aprecia Mircea Martin (în eseu „Câte Europe există?”, revista 22, nr 16/1999), se impune din ce în ce mai mult necesitatea studierii valorilor multietnice din perspectiva *ecumenismului culturii*, a „descoperirii compatibilităților între culturi diferite, a unei *universalități latente* în specificitatea mai mult sau mai puțin satisfăcută de sine a fiecăreia dintre ele”. Astfel am urmărit să valorificăm în strategiile de educație adecvate reformei curriculare atât specificitatea cultural-etică a diferitelor grupuri, cât și elementele comune, interferențele, contaminările și preluările de modele spirituale și norme comportamentale ce definesc valori morale general umane. Conceptul de multiculturalitate ne servește în acest context pentru a înțelege nu doar diversitatea, ci mai cu seamă mecanismele subtile de instituire a ideii de ordine comunitară complexă, de model, în sensul de *exemplum* care funcționează dincolo de barierele etnice sau de rasă. Ca urmare, am încercat să recuperăm și la nivel educațional, nu doar la nivel sociologic, o tradiție multietnică, mai exact să re-inventariem și să re-activăm această tradiție, prin exercițiul de memorie culturală la care am supus un lot de etnici sași, maghiari și români, în care ponderea nu aparține, de fapt majorității actuale, ci minoritarilor, celor care încearcă să-și mai păstreze ultimele forme de afirmare a identității etnice și religioase, într-un areal industrializat în perioada comunistă, supus colonizării profesionale, aflat încă din perioada interbelică într-un proces continuu de „românizare”, după cum aprecia, la acea vreme, Nicolae Iorga.

Ideea realizării acestei cercetări a pornit de la dezbaterile teoretice publicate în revista „Cuvântul”, nr 8 din iulie/ 2006, dezbateri având ca temă ideea de patrimoniu moral și simbolic. La dezbateri au participat, printre alții, Mircea Martin și Caius Dobrescu, ambii încercând o definiție complementară a conceptului de patrimoniu. Pornind de la faptul că mentalitățile se schimbă, Mircea Martin analizează cauzele decăderii simbolului și a devalorizării, a relativizării valorilor morale: „Asistăm la o forfotă patrimonială materială – și atât. Cât despre devalorizarea valorilor morale, ce să mai vorbim? Punerea însăși a problemei,

în condițiile date, frizează ridicolul”. Tendința generală este de a uita care sunt vechile modele, de a le depăși datorită faptului că sunt considerate anacronice, revolute. M. Martin consideră că momentul în care trăim este defavorabil rememorărilor, bilanțurilor simbolice, deoarece ne aflăm „într-un timp care «nu (mai) are răbdare pentru astfel de întreprinderi»”. Mai mult, criza desimbolizării pare să fie situată de profesorul M. Martin în faptul că trăim într-o lume a transparenței aparente a ecranului: „în era comunicațiilor și a comunicării generalizate, nu pare să mai rămână prea mult loc pentru o comunicare simbolică”. Teoreticianul culturii așează patrimoniul moral și simbolic în centrul *comunității de memorie*, termen preluat de la istoricul și sociologul francez Pierre Nora. În concepția profesorului Martin *patrimoniul moral și simbolic* reprezintă „acel depozit de umanitate pe care îl reținem din istoria mai îndepărtată sau mai recentă pentru că îl considerăm purtător de semnificație, de valoare și de exemplaritate”, iar identificarea lui presupune un act de conștiință, o *alegere* și o *recunoaștere* în și prin valorile pe care le cuprinde. Această idee este preluată în cadrul aceleiași dezbateri și de Caius Dobrescu, eseist care precizează existența a două stări culturale în care se află individul în momentul identificării ca „proces cognitiv și social prin care unui anumit act îi este atribuită, în mod consensual, calitatea de simbol al unor valori morale esențiale”: *identificarea cu* și *identificarea ca*. În fapt, comunitatea memoriei implică în mod organic și o comunitate de patrimoniu, pe care Martin o consideră nucleul ei dur. De asemenea, se subliniază ideea că patrimoniul spiritual structurează memoria identitară și fixează conștiința identitară, legitimând indivizii și comunitatea.

În cadrul acestei cercetări am preluat conceptul de *patrimoniu moral și simbolic*, concept dezvoltat de Mircea Martin, însă am încercat să raportăm această realitate spirituală, lărgindu-i granițele. Astfel am înțeles patrimoniul moral și simbolic nu numai din prisma memoriei faptelor, a actelor sau a atitudinilor care ne modelează conștiința datorită exemplarității lor eroice, sacrificiale, ci și prin redescoperirea, readucerea în conștiința individuală și colectivă a valorilor esențiale: spirituale, morale, simbolice care structurează, nu în mod evident, oarecum agresiv, mentalul colectiv și conduita socială a comunității, ci își pun amprenta subtil, implicit, pe conturarea personalității și a identității comunitare. Aceste valori sunt echivalente unei morale tradiționale, în care devin fundamentale aspecte legate de familie, biserică, educație, prieteni, vecini, modele și contramodelle de comportament, etc. Am tratat problematica impusă de acest tip de patrimoniu în contextul comunității multi-etnice din Râșnov, pornind de la convingerea că, deși ne aflăm într-un spațiu al interferențelor unor identități culturale diverse, se conturează o memorie colectivă cât de cât unitară, larg împărtășită, privitoare la valorile trecutului.

De asemenea intenția noastră a fost de a reține și aspectele dilematice și dramatice ale patrimoniului simbolic, în sensul pe care Caius Dobrescu îl dă acestui concept. Astfel, noțiunea de patrimoniu va fi gândită în relație cu „o reprezentare a experienței morale determinate de trăsături precum: rivalitatea, contradicția, incertitudinea, ambiguitatea sau imprevizibilitatea”. Am urmărit așadar viața morală a comunității luate spre analiză din perspectiva organizării, a decantării unor structuri comportamentale și atitudinale de profunzime, și mai puțin în sensul evidențierii unor momente și aspecte culturale de „indiscutabilă claritate și intensitate morală”, care să reprezinte răspunsul unic, punctual la tensiunile istoriei comunitare.

4. Obiectivele cercetării. Am conturat obiectivele acestei cercetări având ca punct de plecare aprecierile referitoare la necesitatea și actualitatea abordării temei patrimoniului moral și simbolic, aprecieri pe care M. Martin le formula în cadrul Conferinței revistei „Cuvântul” din iulie 2006, desfășurată în Bistrița. Teoreticianul susținea faptul că, în actualul context al societății românești, se impune necesitatea realizării unui bilanț de tipul: „Ce luăm cu noi spre a duce mai departe, la ce renunțăm? În ce constă moștenirea pe care o primim și o asumăm?”. Astfel, obiectivele prezentei cercetări vizează:

- identificarea elementelor de patrimoniu moral și simbolic, a structurilor axiologice prezente la nivelul comunității multietnice vizate;
- restaurarea unor modele identitare, a unor experiențe istorice, sociale, morale, a unor reprezentări culturale, simbolice ale alterității și ale conștiinței comunitare;
- identificarea mecanismelor memoriei colective privind cunoașterea propriilor valori morale și recunoașterea acestora de către ceilalți.
- posibilități de valorificare educațională a datelor obținute din cercetarea de teren prin chestionarea ariei curriculare literatură-societate-arte, prin elaborarea de cursuri opționale, de materiale didactice și de instrumente pentru o cunoaștere interdisciplinară și interactivă care să conducă și să susțină practica dialogului cultural și a comunicării deschise ca producție de sens, ca generatoare de semnificații în educația permanentă.

5. Operaționalizarea conceptelor. Pornind de la definiția patrimoniului cultural ca memorie colectivă, am operaționalizat conceptul de patrimoniu moral și simbolic prin intermediul caracteristicilor memoriei colective așa cum apar în concepția sociologului francez Maurice Halbwachs. Potrivit acestuia, memoria colectivă este o memorie normativă, simbolică, intelectuală și este plasată în afara timpului. Am preluat aceste caracteristici pe care Maurice Halbwachs le enunța în teoria sa privind *cadrele sociale ale memoriei* și le-am considerat drept dimensiuni ale cercetării pentru care am formulat următorii indicatori:

PATRIMONIUL MORAL ȘI SIMBOLIC = comunitate de memorie / memorie colectivă	• <i>Memorie normativă</i> (lecție, exemplu)	- reguli - norme - valori (bine / rău, moral / imoral, cinste, responsabilitate) - modele / contramodelle (familie, școală, biserică, vecini, prieteni, colegi) - exemple de comportament - fapte (pedepse) - respectarea tradițiilor
	• <i>Memorie simbolică</i> (fond comun)	- embleme identitare - eroi, comemorarea evenimentelor (personalități) - limba, sintagme, proverbe, zicători - coduri vestimentare - coduri culturale, arhitecturale
	• <i>Memorie în afara timpului</i> (indeterminare)	- toponimie - istoria localității / comunității - legende despre locuri, evenimente fondatoare
	• <i>Memorie intelectuală</i> (fabricare de imagini și ritualuri)	- raporturi culturale interetnice (contaminări, preluări, adaptări) - strategii de perpetuare a tradițiilor - rememorarea, reinventarea unor obiceiuri, practici, ritualuri

6. Universul cercetării și specificarea unităților studiate. Pentru studiul patrimoniului moral și simbolic conturat la nivelul localității Râșnov, unitatea de analiză a fost grupul constituit după criteriul etnic, însă unitatea de înregistrare a reprezentat-o persoana. În realizarea acestei cercetări, interesul s-a îndreptat spre o colecție mică de cazuri, tip lot de subiecți, cazurile fiind selectate pe criterii de reprezentativitate etnică, de vârstă (cu accent pe subiecți având peste 60 de ani), dar și pe criterii privind mediul de rezidență anterior (persoane al căror loc natal este Râșnovul și persoane ce provin din alte zone ale țării, dar care s-au stabilit într-o anumită perioadă a vieții în Râșnov, fie prin căsătorie, fie din motivații profesionale). Lotul, alcătuit din locuitori ai Râșnovului, dintre care 30 % români, 30 % germani, 30 % maghiari, 10 % rromi (care foarte rar se declară), a fost extins apoi, pentru a asigura relevanță cercetării, spre locuitori ai Ghimbavului, Cristianului, Brașovului. Subiecții care au constituit lotul cercetării au fost selectați prin metoda „bulgărelui de zăpadă”, cu ajutorul căreia am constituit rețeaua de relații și structurile de comunicare. Pentru a avea o imagine cât mai complexă asupra fenomenului de cercetat, am selectat persoane cu situații diferite de viață, privind mediul de rezidență, sexul, vârsta, starea civilă, studiile, profesia, confesiunea și nu a primat doar criteriul etnicității.

În urma anchetei am constatat că imaginarul moral și simbolic s-a structurat de-a lungul unor experiențe sociale care au rareori un impact imediat, ci mai degrabă unul de durată, cuprinzând atât viața individului la nivel privat și public, cât și activitatea grupurilor în sensul legitimării propriei identități culturale, etnice, moral-religioase și simbolice.

7. Metodologia cercetării. Pretându-se la o abordare calitativă, cu elemente specifice de cercetare narativă de tip istorie orală, cercetarea întreprinsă pe mai multe unități de investigat și-a focalizat interesul nu pe fiecare caz în parte, ca întreg, ci pe aspecte punctuale corelate, legate între ele, relevând și inventariind astfel elemente comune, valori, modele de comportament, atitudini și principii care validează identitatea grupului, dar și a majorității. Prin analiza secvențială am reușit identificarea și „codarea” în perechi sau structuri mai complexe a valorilor spirituale, morale și simbolice care structurează mentalul colectiv și conduita socială a comunității analizate.

Metoda utilizată pentru colectarea datelor a fost interviul. Am optat pentru această metodă deoarece am considerat că este adecvată specificului domeniului cercetării – sociologia culturii, precum și obiectivelor urmărite. Interviul a facilitat obținerea datelor referitoare la credințele, atitudinile, codurile și normele de comportament, reprezentările culturale și simbolice ale alterității și ale conștiinței comunitare, date care erau mai dificil de obținut prin intermediul altor metode de cercetare sociologică. Prin interviu am putut accede la motivația, la definiția și semnificația axiologică pe care actorii sociali, aparținând diferitelor etnii, le acordă acțiunilor lor, contribuind în acest fel la formarea, împărtășirea și transmiterea unui registru de comportamente, de valori morale și simbolice fundamentale.

În ceea ce privește aplicarea interviurilor, am adoptat tehnica interviului unic, individual, față în față; și a interviului semistrukturat, intensiv, centrat pe problemă. Instrumentul de cercetare utilizat în vederea culegerii datelor a fost ghidul de interviu. Pentru elaborarea acestuia, am predefinit principalele teme în jurul cărora urma să fie purtată discuția și, de asemenea, am stabilit o serie de întrebări pentru fiecare temă. Aplicarea

instrumentului de lucru s-a dovedit a fi mai puțin riguroasă, ghidul de interviu fiind flexibil în funcție de elementele de noutate și neprevăzut întâlnite pe teren.

Dificultățile întâlnite în colectarea datelor au fost determinate de faptul că unii subiecți intervievați nu au putut răspunde solicitărilor cercetării așa cum am așteptat, însă am întâmpinat rareori refuzul situației de interviu. Probabil concentrarea necesară acestei posturi i-a făcut pe moment să refuze implicarea, oferind în schimb posibilitatea reluării interviului sau informații pe care de-a lungul vremii le-au conservat în formă scrisă. O altă dificultate apărută în teren a fost cea referitoare la identificarea persoanelor de etnie rromă care să devină subiecți ai acestei cercetări, dificultatea fiind dată de faptul că majoritatea persoanelor care aparțin acestui grup etnic nu se declară a fi rromi.

Concluzii. În studiul efectuat în 2007 am încercat, prin cercetare de teren de tip calitativ, să evaluăm modelele, emblemele, normele de conduită aduse de alteritate (comunitatea săsească, maghiară) în comunicarea valorilor multietnice deschise dialogului cultural-simbolic. Fiind un studiu de sociologia culturii, am observat pe parcursul cercetării că alături de elementele de istorie locală și cultură etnică, imaginarul simbolic și actul cultural în ansamblu înseamnă trăire puternică, emoție a rememorării, bucurie intelectuală, satisfacție sufletească și nu în ultimul rând *modelare morală*. În urma colectării datelor și a analizei interviurilor realizate, am constatat că ideea de partimoniu moral și simbolic se structurează în sensul modelator și civilizator al experienței morale, în sensul reconsiderării relației cu trecutul, cu noi înșine și cu ceilalți.

Prin identificarea elementelor de patrimoniu moral-simbolic am încercat să punem în evidență structurile axiologice prezente la nivelul imaginarului și al comportamentului social specific comunității multietnice în sensul valorizării acestora în procesul formativ-educativ. Am descoperit forme de restaurare a modelelor identitare prin antrenarea subiecților în evocări ale unor fapte și evenimente legitimize, prin activarea formelor de memorie normativă, simbolică, intelectual-pragmatică în activități cultural-educative. Istoriile și legendele specifice locului care pun în evidență emblemele identitare și codurile definitorii prin care se autoreprezintă comunitatea au fost valorificate în rescrieri, adaptări, parodii, dramatizate și înregistrate de grupuri de elevi ai Școlii generale nr 2, Râșnov în cadrul unui proiect Comenius. Aceste reiterări ale unor istorii legendare specifice, precum și modelele și contramodelle de comportament sublimite la nivelul mentalității colective au reușit să îi facă pe respondenți conștienți de propriile valori, să îi transforme în factori activi ai formării / evaluării conștiinței morale colective a comunității căreia îi aparțin și, în același timp, au determinat informal o mai bună comunicare între generații (copiii au colectat ei înșiși povestiri, practici de artă culinară, tradiții locale, pentru realizarea de pliante, album cu informații turistice, film pentru copii).

În urma acestui studiu, am constatat că în dinamica patrimoniului moral și simbolic al comunității multietnice nu se poate vorbi de o decădere a simbolicului și de o relativizare a valorilor morale în sens dramatic. Prin răspunsurile lor și prin modul de a se angaja în răspuns, persoanele interviuate au pus în evidență faptul că ei cunosc și că și-au asumat și au contribuit la transmiterea unor reguli, principii și valori morale după care s-au condus și se conduc în viață. Prin intermediul povestirii ei au demonstrat că, trăind într-un spațiu al interferențelor unor identități culturale diverse, au reușit să întrețină de-a lungul timpului o

comunicare interculturală armonioasă, respectându-și propriile tradiții, obiceiuri, sisteme de valori, dar și preluând și adaptând modele, norme aparținând alterității.

Astfel cercetarea a reușit să pună în evidență existența unui fond cultural, social, moral și simbolic comun la nivelul membrilor comunității multietnice, fond care se cere valorizat, mai ales în contextul actual. Cerința acestei revalorizări a raportării plurale la identitățile etnice, neeliminând diferențele, ci dimpotrivă căutând specificitatea, originalitatea și autenticitatea tradițiilor culturale a fost formulată nu doar ca obiectiv al cercetării, ci s-a precizat în mod direct chiar de către respondenți, dincolo de traumele, obstacolele și barierele impuse de istorie. Așteptările formulate de aceștia constau în dorința de a-și exercita rolul de parteneri de dialog sau de mediatori în activități culturale locale.

De la modelele teoretice privind construcția socială a identității la aplicarea practică a dialogului intercultural, interetnic pasul este decisiv. E necesară nu doar cooperarea comunitară (academică sau non-academică), ci mai ales remedierea programelor școlare, a manualelor și a instrumentelor didactice prin compensarea absentei *Celuilalt* din viziunea globalizant-majoritară. Acest lucru este realizabil prin selectarea de valori *comune* reprezentate *diferit*, pluralist, specific, (etnic) prin texte, istorii, legende locale atractive, care să asigure la nivel de *obiective moral-pedagogice* competențe precum: comunicarea și cooperarea socială, adaptarea, flexibilitatea, autonomia morală și intelectuală, echiparea pentru rezistența civilă, în situație de criză, *emancipare*, auto-cunoaștere, maturizare etică; loialitate față de valorile Constituției, față de instituțiile și principiile fondatoare ale democrației.

La nivelul *obiectivelor cognitive*:

- A) **Crearea competenței comunicative** prin dezbateri, argumentare, stimularea expresivității, a creativității.
 - B) **Dezvoltarea gândirii critice** prin conștientizarea impactului instituțiilor și tehnologiilor comunicării asupra existenței sociale, prin dezbateri privind valorile *Celuilalt* ca repere ale identității sociale pluraliste.
- Disciplinele implicate:** Limba și literatura română, limbi materne, limbi moderne, literatura universală, arte, științele comunicării, socio-lingvistică, retorica, poetică, teoria argumentației, logică, semantică, semiotică, performance studies
- C) **Cunoașterea socială** : transmiterea de concepte fundamentale ale științelor sociale prin înțelegerea raporturilor intergrupale. Contextualizarea istorică – modalitate de a reflecta asupra propriului prezent, asupra proceselor care afectează direct existența elevilor. Popularizarea distractivă a istoriilor locale, a valorilor și a tradițiilor *Celuilalt*, cultivarea patriotismului constituțional.

Disciplinele implicate : gândirea socială, filozofie politică, teologia, sociologia literaturii, istorie culturală (a mentalităților), istoria socială, istoria ideilor, științe politice, antropologia culturală, etica, socio-critica, științele juridice, etica

Prin aceste modele urmărim nu doar recunoașterea normelor, valorilor, principiilor diversității, ci mai ales implementarea, la nivelul instituțiilor abilitate a strategiilor de dezvoltare formativ-educativă în sensul eticii responsabilități, al valorificării dialogului multicultural, generator de sens și semnificații interdisciplinare în educația permanentă.

BIBLIOGRAFIE:

- Baudrillard, Jean și Guillaume, Marc – *Figuri ale alterității*, Editura Paralela 45, București, trad. Ciprian Mihali, 2002.
- Caune, Jean - *Cultură și comunicare*, Editura Cartea Românească, București, 2000.
- Dobrescu, Caius – „Care este patrimoniul nostru moral și simbolic? Diversitate, ambiguitate, incertitudine”, revista *Cuvântul*, București, nr 8 iulie /2006.
- Halbwachs, Maurice – *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris : PUF, Nouvelle édition, 1952, Édition électronique réalisée avec le traitement de textes Microsoft Word 2001 pour Macintosh./ Édition complétée le 19 juillet 2002 à Chicoutimi, Québec
- Iluț, Petru – *Sinele și cunoașterea lui – teme actuale de psihosociologie*, Polirom, Iași, 2001.
- Jurcan, Dan – *Identitate și societate: modele aspiraționale în tranziție*, Eikon, Cluj Napoca, 2005.
- Martin, Mircea – „Care este patrimoniul nostru moral și simbolic. O decădere a simbolicului”, revista *Cuvântul*, București, nr 8 iulie/2006.
- Martin, Mircea – „Câte Europe există?”, revista **22**, București, nr 16/1999.
- Neculau, Adrian; Dîrțu, Cătălin – „Construcția socială a personalității”, în *Manual de psihologie socială*, Polirom, Iași, 2004.
- Pascaru, Mihai, *Sociologia comunităților*, Editura Argonaut, Cluj Napoca, 2003.

Dicționare:

- Marshall, Gordon (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003.
- Ferréol, Gilles (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Polirom, Iași, 1995.